

KOMMUNLEDNINGSKONTOR KLK
Utredningsenheten
Maria Vallin
Johanna Björsell

Stockholmsenkäten 2020

Resultatrapport

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Centrala resultat från Stockholmsenkäten 2020	3
Framtida arbete i Täby kommun	4
1. Inledning	5
1.1 Stockholmsenkäten	5
1.2 Rapportens syfte och innehåll	5
1.3 Avgränsning och tillförlitlighet	5
2. Resultatanalys	7
2.1 Alkohol, narkotika och tobak	7
2.2 Spel	12
2.3 Psykisk hälsa	14
2.4 Föräldrarelationer, självbild och framtid	16
2.5 Brott och trygghet i samhället	18
2.6 Elevers skolsituation och fritid	19
3. Främjande och förebyggande arbete	23
3.1 Risk- och skyddsfaktorer	23
3.2 Långsiktigt ANDT-arbete i Täby kommun	23
4. Sammanfattande kommentar	24
5. Referenser	25

Sammanfattning

Stockholmsenkäten genomförs vartannat år i årskurs 9 och gymnasiets år 2 i flertalet av Stockholms läns kommuner. Täby kommun deltog senast i Stockholmsenkäten 2016, då kommunen avstod deltagande i undersökningen 2018.

2020 deltog 15 skolor i Täby med totalt 1727 elever, varav 67 procent besvarade enkäten. Syftet med föreliggande rapport är att presentera och i viss mån analysera enkätresultatet. I årets undersökning valde två gymnasieskolor att inte delta, vilket innebär att endast 25 procent av gymnasieeleverna i urvalsgruppen (gymnasieelever i år 2 folkbokförda i Täby) besvarade enkäten. Resultatet för gymnasiets år 2 redovisas trots detta i rapporten, men bör tolkas med försiktighet.

Centrala resultat från Stockholmsenkäten 2020

De mest framträdande resultaten från årets enkät avser ANDT, psykisk hälsa och skillnader mellan könen. Könsskillnader utkristalliserar sig som ett återkommande mönster i många av enkätens områden, men differensen är som mest påtaglig i frågor om psykisk hälsa och självbild, därav uppmärksammas dessa frågor särskilt.

Alkohol, narkotika och tobak

Andelen ungdomar som storkonsumerar alkohol har minskat sedan undersökningen 2016. Täbys ungdomar i årskurs 9 dricker dock mer jämfört med genomsnittet i länet. Det är framförallt bland pojkarna i årskurs 9 de största skillnaderna mellan Täby och övriga kommuner observerats. Motsvarande mönster återfinns även bland andra socioekonomiskt starka kommuner. En hypotes till att ungdomar dricker mer i denna typ av kommuner är att det råder en mer tillåtande alkoholnorm. Enkätresultatet visar att en större andel föräldrar eller vårdnadshavare i Täby, jämfört med övriga länet, bjuder på alkohol eller enstaka glas.

Cannabis är den klart vanligaste drogen. Majoriteten av dem som har använt cannabis har använt det 2-4 gånger. Ingen större skillnad mellan ungdomar i Täby och övriga kommuner har identifierats gällande narkotika. Andelen som har använt cannabis ofta (över 20 gånger) är dock större bland pojkar i Täby, både i årskurs 9 och gymnasiets år 2, än bland pojkar i länet.

Även om Täby inte utmärkte sig i årets mätning går det att konstatera att ungdomar i socioekonomiskt starka kommuner utöver alkohol även använder narkotika i högre utsträckning. Skillnaden är som mest påtaglig bland pojkar i gymnasiets år 2.

Sedan föregående mätning har rökningen minskat, men i båda åldersgrupperna har snusandet ökat. I årskurs 9 har andelen som snusar dagligen eller ibland ökat från 7 procent till 12 procent, medan den i gymnasiets år 2 ökat från 11 procent till 16 procent. Snusandet ökar i de flesta av länets kommuner. I gymnasiets år 2 i länet snusar i snitt en av fyra pojkar och en av tio flickor.

Psykisk hälsa och självbild

Majoriteten av ungdomarna i Täby svarade att de ofta tycker att det är härligt att leva, men andelen har minskat något sedan mätningen 2016. En allt större andel ungdomar upplever att de ofta känner sig ledsna eller deppiga utan att veta varför. Resultaten visar på stora skillnader i psykisk hälsa mellan pojkar och flickor. Detta gäller både i Täby och i länet. Skillnaden är mest markant i årskurs 9 där 48 procent av flickorna uppgav att de ofta känner sig ledsna eller deppiga utan att veta varför, jämfört med 18 procent av pojkarna i åldersgruppen. Det är dock nödvändigt att ha i åtanke att det kan finnas ett mörkertal kring pojkarnas psykiska ohälsa, till följd av begränsande manliga könsnormer.

Skillnaden mellan könen återfinns även i frågor om självbild. Flickor uppger i större utsträckning att de känner sig osäkra när de ställs inför nya uppgifter och att de ofta tycker att de inget duger till. Likaså uppger en något lägre andel flickor än pojkar att de tror sig ha bättre framtidsutsikter än de flesta andra i samma ålder. Även detta mönster går att återfinna i länet i stort.

Framtida arbete i Täby kommun

Täby kommun arbetar med en kombination av främjande och förebyggande åtgärder. Arbetet i kommunen fortgår, och berörda verksamheter delges resultatet från Stockholmsenkäten för vidare planering och uppföljning av insatser. De skolor som deltog i enkäten får ta del av sina unika resultat och erbjuds skolbesök av kommunens fältverksamhet för möjlighet till dialog kring exempelvis rutiner och föräldradeltaktighet. Detta för att identifiera vilket eventuellt stöd som kan behövas för att åstadkomma önskad utveckling.

1. Inledning

1.1 Stockholmsenkäten

Stockholmsenkäten genomförs vartannat år i årskurs 9 och gymnasiets år 2 i flertalet av Stockholms läns kommuner. Enkäten innehåller frågor som rör droganvändning, skola, familj, kamrater samt psykisk ohälsa, brott och trygghet. Enkäten inkluderar även frågor om faktorer som antas påverka ungdomars beteende på olika sätt, så kallade risk- och skyddsfaktorer.

2020 deltog 15 skolor i Täby med totalt 1727 elever, varav 67 procent besvarade enkäten. Corona-pandemin har påverkat svarsfrekvensen. Spridningen av Corona-viruset började ta fart i Stockholms län veckan efter sportlovet, samma period som eleverna skulle fylla i Stockholmsenkäten. Många skolor hade en hög frånvaro på grund av sjuka elever, men föräldrar höll även sina barn hemma av oro för smittan. Detta har resulterat i att en del klasser och skolor inte fyllt i enkäten alls, eller har en låg svarsfrekvens på grund av hög frånvaro under vecka 10 och 11.

Det är andra gången Täby deltar i Stockholmsenkäten, senaste gången var 2016. Täby valde att inte delta i undersökningen 2018. En liknande undersökning har tidigare genomförts i kommunen, den så kallade Täby-enkäten. Täby-enkäten genomfördes vartannat år mellan 1994 och 2014.

1.2 Rapportens syfte och innehåll

Syftet med denna rapport är att redovisa och i viss mån analysera enkätresultatet. Rapporten bygger på en struktur som togs fram 2016, och vänder sig i till beslutsfattarna i kommunen, kommunens verksamheter samt föräldrar och vårdnadshavare.

Analysen utgår från tidigare undersökningar och aktuell forskning om orsakssamband inom området. Rapporten kan ses som ett kunskapsunderlag för kommunens verksamheter att tillgå vid utvärdering och planering av insatser. Stockholmsenkätens resultat kan användas för att mäta effekter av de förebyggande insatser och metoder som kommunen arbetar med. Däremot är det svårt att uttala sig om utfallet är ett direkt resultat av specifika insatser.

1.3 Avgränsning och tillförlitlighet

Eftersom det är andra året som Täby deltar i Stockholmsenkäten görs inga analyser av trender över tid för kommunen. För att kunna uttala sig om en trend behövs minst tre mätvärden som pekar åt samma håll, vid två mätpunkter går det inte att utesluta att förändringar beror på årskullsvariationer. Länsstyrelsen har stabil data på länsnivå. För att se generella trender för gymnasiets år 2 är resultatet på aggregerad länsnivå en tillförlitlig källa. Därför tar analysen upp aspekter kring utveckling generellt för att belysa resultaten i ett regionalt och nationellt sammanhang. Det hänvisas emellanåt till mätvärden från Stockholmsenkäten 2016 i rapporten i informativt syfte, men tolkning av utvecklingen över tid i Täby bör göras med försiktighet.

Det är frivilligt för fristående skolor att delta i Stockholmsenkäten. I årets undersökning valde två stora gymnasieskolor att inte delta. Det stora bortfallet i gymnasiets år 2 innebär att resultatet även ur denna aspekt bör tolkas med försiktighet. Endast 22 procent av flickorna och 28 procent av pojkarna i urvalsgruppen (gymnasieelever i år 2 folkbokförda i Täby) har besvarat enkäten. Det går därför inte att dra tillförlitliga generella slutsatser baserat på resultatet från gymnasiets år 2. Resultatet kommer trots detta att presenteras i rapporten, men det är nödvändigt att ha denna omständighet i åtanke.

I rapporten redovisas enbart resultatet för elever som är folkbokförda i Täby. Resultatet för elever som har uppgett att de har en annan könsidentitet än pojke eller flicka redovisas inte separat på grund av för låga basal.

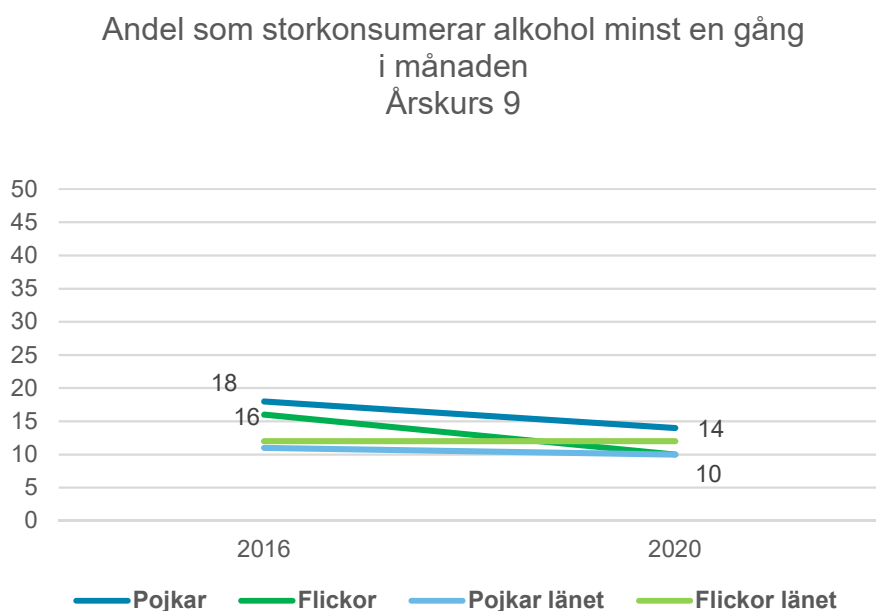
2. Resultatanalys

2.1 Alkohol, narkotika och tobak

Användning av alkohol, narkotika och tobak i Täby

Resultaten från Stockholmsenkäten visar att 54 procent av eleverna i årskurs 9 och 35 procent av eleverna i gymnasiets år 2 inte dricker alkohol. 12 procent av eleverna i årskurs 9 och 25 procent av eleverna i gymnasiets år 2 storkonsumerar¹ alkohol minst en gång i månaden. Andelen har minskat något sedan mätningen 2016 (se diagram 1.).

Figur 1 Andel av samtliga elever i årskurs 9 som storkonsumerar alkohol minst en gång i månaden.

11 procent av eleverna i årskurs 9 och 28 procent av eleverna i gymnasiets år 2 uppgav att de någon gång använt narkotika. Cannabis är den klart vanligaste drogen. En större andel pojkar än flickor i årskurs 9 svarade att de någon gång provat narkotika.

Sedan föregående mätning har rökningen minskat. I årskurs 9 har andelen som röker dagligen eller ibland sjunkit från 14 procent till 9 procent. I gymnasiets år 2 har andelen minskat från 24 procent till 21 procent och fler flickor än pojkar uppger att de röker dagligen eller ibland. Andelen som snusar dagligen eller ibland har ökat i samtliga åldersgrupper. I årskurs 9 har andelen ökat från 7 procent till 12 procent, medan den i gymnasiets år 2 ökat från 11 procent till 16 procent.

¹ Storkonsument – konsumerar minst en gång i månaden alkohol motsvarande 18 cl sprit eller en helflaska vin eller fyra stora flaskor stark cider/läsk eller fyra burkar starköl eller sex burkar folköl.

Utveckling generellt avseende alkohol, narkotika och tobak

Under de senaste decennierna har alkoholkonsumtionen bland ungdomar i Sverige minskat. Forskning tyder på att alkoholnormen bland unga är på väg att förändras, tidigare studier har visat att de som inte dricker har haft sämre sociala kontakter och mera psykosociala problem. Så är inte längre fallet, enligt studien Futura01.²

Länets utveckling vad gäller alkoholkonsumtion följer den nationella.

Alkoholkonsumtionen minskar fortsatt i gymnasiets år 2, men har stabiliserats i årskurs 9. Detsamma gäller för rökning. Rökningen minskar både nationellt och i länet i samtliga åldersgrupper, med undantag för pojkar i årskurs 9 där utvecklingen tycks ha stagnerat. Snusandet ökar däremot i de flesta kommuner i länet, särskilt bland flickor. Det är fortfarande vanligare med snus bland pojkar, men skillnaden mellan könen har blivit mindre. I årskurs 9 uppgav 15 procent av pojkarna och 4 procent av flickorna att de snusar. I gymnasiets år 2 snusar en av fyra pojkar och en av tio flickor. Vid den senaste omgången av Stockholmsenkäten som genomfördes i länet, 2018, uppgav 9 procent av pojkarna och 1 procent av flickorna i årskurs 9, samt 19 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna i gymnasiets år 2 att de snusade.

I jämförelse med riket som helhet är andelen som någon gång använt narkotika betydligt större i Stockholms län. I CAN:s rapport *Skolelevers drogvanor* från 2019 framkommer att 7 procent av eleverna i årskurs 9 och 16 procent i gymnasiets år 2 i riket någon gång har använt narkotika, jämfört med 12 procent i årskurs 9 i länet och 26 procent i gymnasiets år 2 i länet.³

I årskurs 9 har 6 procent av pojkarna och 4 procent av flickorna i länet använt narkotika den senaste 4-veckorsperioden. Det är en tendens till ökning jämfört med tidigare års mätningar, även om andelen varierat från mätning till mätning. 10 procent av pojkarna och 6 procent av flickorna i gymnasiets år 2 i länet uppger att de har använt narkotika den senaste 4-veckorsperioden. Andelen som använt narkotika i gymnasiets år 2 är i nivå med tidigare års mätningar.

Alkoholkonsumtion bland ungdomar i Täby

Täbys ungdomar i årskurs 9 dricker mer jämfört med genomsnittet i länet. Ungdomar i andra socioekonomiskt starka kommuner såsom Lidingö, Vaxholm och Danderyd har liksom Täby en mycket högre alkoholkonsumtion jämfört med länet. Det är framförallt bland pojkarna i årskurs 9 de största skillnaderna mellan Täby och övriga kommuner observerats. För gymnasiets år 2 del ligger pojkarna under länsgenomsnittet, medan flickorna uppgav en betydligt högre alkoholkonsumtion per år än snittet i länet. Storkonsumtionen av alkohol har dock minskat betydligt sedan 2016 både i årskurs 9 och gymnasiets år 2 (totalt).

---

² Futura01 är en studie som följer en stor grupp ungdomar födda år 2001. Majoriteten av dem drack inte alkohol när de gick i årskurs 9 år 2017. Studiens huvudsakliga syfte är att kartlägga och undersöka hur det här påverkar dem och hur deras alkoholvanor utvecklas senare i livet.

³ Englund, Anna (red.), *Skolelevers drogvanor*, Centrum för alkohol-och narkotikaupplysning, CAN, rapport 187. Stockholm: CAN, 2019.

Det vanligaste sättet att få tag på alkohol är via kamrater eller kamraters syskon, via föräldrar (utan lov i grundskolan och med lov i gymnasiet år 2), från annan vuxen eller att köpa privatimporterad eller smugglad alkohol. Nästan inga ungdomar som är under 18 år köper folköl själva i butik (1 procent i årskurs 9 och 0 procent i gymnasiet år 2, 2016 var siffran 4 procent i årskurs 9 och 3 procent i gymnasiet år 2).

Det finns flera möjliga orsaker till varför ungdomar dricker mer i socioekonomiskt starka kommuner, även om forskningen på området inte ger tydliga svar. En hypotes är att det råder en mer tillåtande alkoholnorm. En etablerad slutsats från tidigare forskning är att ungdomars dryckesvanor relaterar till de normer och den dryckeskultur de omges av.⁴ Studier visar bland annat att ungdomar dricker mer om det råder en tillåtande alkoholnorm bland föräldrar och kompisar.⁵

En förklaring till en mer tillåtande alkoholnorm är att ungdomar i socioekonomiskt starka områden inte drabbas lika hårt av alkoholrelaterade skador eller problem. Forskning visar att alkoholrelaterade problem oftare uppträder i de områden där ekonomisk och social utsatthet råder.⁶ Det finns också studier som visar att ungdomar med alkoholproblem från familjer med hög utbildningsnivå har bättre möjligheter att klara sig tack vare ett starkare socialt och ekonomiskt skyddsnät.

Föräldrars bjudvanor

I Täby svarade 10 procent av pojkarna och 7 procent av flickorna i årskurs 9 att deras föräldrar bjuder på alkohol eller enstaka glas. I gymnasiet år 2 är motsvarande siffra 20 procent av pojkarna och 25 procent av flickorna. Att föräldrar eller vårdnadshavare bjuder på alkohol eller enstaka glas är något vanligare i Täby än övriga länet. Detta gäller i båda åldersgrupper, med undantag för pojkar i gymnasiet år 2.

På frågan ”Får du dricka alkohol för dina föräldrar?” svarade 11 procent av ungdomarna i årskurs 9 ja, vilket är högre än siffran för länet som är 7 procent. I gymnasiet år 2 ligger snittet i länet på 41 procent av pojkarna och 40 procent av flickorna. I Täby uppgav 35 procent av pojkarna och 45 procent av flickorna i gymnasiet år 2 att de får dricka alkohol för sina föräldrar. Jämfört med resultatet i Stockholmsenkäten 2016 ser det ut som att färre pojkar och fler flickor i gymnasiet år 2 får dricka alkohol för sina föräldrar. Här är det nödvändigt att åter igen ha förändringen i urval och antal svarande i åtanke.

Det blir generellt allt ovanligare att föräldrar bjuder sina barn på alkohol i hemmet. En undersökning utförd av TNSF-Sifo på uppdrag av Folkhälsomyndigheten visar att de allra flesta tonårsföräldrar i landet har vetskap om att bjuda ungdomar på alkohol hemma inte innebär att de dricker mindre, utan snarare tvärtom.⁷ Enligt Tonårsparlören, som ges ut

---

⁴ Raninen, Jonas. *Drinking behaviors of large groups: Studies disentangling population drinking in Sweden*. Stockholm: Karolinska institutet, 2015.

⁵ SBU. *Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga*. Stockholm, 2015.

⁶ Stockholm stad. *Sociala bestämningsfaktorer för alkoholvänor och alkoholrelaterade problem bland Stockholms ungdomar*. Stockholm, 2016.

⁷ Folkhälsomyndigheten, *Allt färre tonåringar får alkohol i glaset av föräldrarna*, 2014.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2014/december/allt-farre-tonaringar-far-alkohol-i-glaset-av-foraldrarna/> (hämtad 2020-10-16)

av IQ, sänder det fel signaler att bjuda på alkohol hemma. Att låta ungdomar dricka alkohol hemma kan upplevas som en tillåtelse att också dricka utanför hemmet. Ungdomar dricker generellt inte för att ha ett avslappnat och måttligt förhållande till alkohol, så att som förälder tänka att alkohol i hemmet ska fungera avdramatiserande får i de flesta fall inte önskad effekt.⁸

CAN:s årligt återkommande nationella undersökning *Skolelevers drogvanor* har visat att föräldrar eller vårdnadshavare som förmedlare av alkohol till ungdomar har halverats sedan 2006. I Stockholmsenkäten 2010 svarade 13 procent av pojkarna och 11 procent av flickorna i årskurs 9 i länet att de ibland blir bjudna på alkohol eller enstaka glas av sina föräldrar, jämfört med 6 procent av pojkarna och 5 procent av flickorna i länet 2020. I gymnasiets år 2 var motsvarande siffra 2010 41 procent av pojkarna och 36 procent av flickorna, jämfört med 27 procent av pojkarna och 24 procent av flickorna i undersökningen 2020.

Ingen större skillnad mellan Täby och länet avseende narkotika

Resultaten visar ingen större skillnad mellan ungdomar i Täby och övriga kommuner gällande narkotika. Täby ligger något lägre än snittet i samtliga åldersgrupper förutom flickor i gymnasiets år 2 när det kommer till att ha provat narkotika, men med omständigheterna kring gymnasieresultatet i åtanke är det svårt att dra några tillförlitliga slutsatser baserat på detta. Ungefär en knapp tredjedel av ungdomarna i gymnasiets år 2 har provat narkotika, och en tiondel i årskurs 9.

28 procent av ungdomarna i årskurs 9 som har haft möjlighet att prova narkotika har gjort det. I gymnasiets år 2 är motsvarande siffra 42 procent. De flesta som har provat narkotika har blivit bjudna av kamrater, köpt av kamrater eller köpt av någon de har hört talas om men inte känner personligen. Den gemensamma nämnaren är alltså att det finns en relation mellan langarna och ungdomarna.

Cannabis är det absolut vanligaste preparatet. Undersökningen visar att det finns en större andel rökare bland dem som någon gång använt cannabis. 51 procent i årskurs 9 röker dagligen eller ibland bland dem som har använt cannabis, jämfört med 9 procent bland samtliga svarande. I gymnasiets år 2 är skillnaden 54 procent och 21 procent. Majoriteten som har använt cannabis har använt det 2-4 gånger. Bland dem som har använt cannabis ofta (över 20 gånger) så är andelen pojkar i Täby, både i gymnasiets år 2 och grundskolan, högre än i länet.

Även om Täby inte utmärkte sig i årets mätning går det att konstatera att ungdomar i socioekonomiskt starka kommuner använder narkotika i högre utsträckning. Skillnaden är som mest påtaglig bland pojkar i gymnasiets år 2. I Danderyd, Lidingö och Nacka uppgav högst andel pojkar i gymnasiets år 2 att de någon gång använt narkotika. Tidigare kartläggningar visar att ungdomar från socioekonomiskt starka miljöer experimenterar i större utsträckning, medan de som använder narkotika mer frekvent eller utvecklar ett missbruk är överrepresenterade bland personer som kommer från utsatta miljöer med

---

⁸ IQ-initiativet, *Tonårsparlören*, 18 uppl., Stockholm, 2020.

många riskfaktorer.⁹ När narkotikaanvändningens skadliga konsekvenser uteblir i ungdomars närmiljö, kan det bida till en mer tillåtande attityd till narkotika.

Tillgängligheten är en av de faktorer som sannolikt har störst betydelse för narkotikaanvändningen.¹⁰ Hög tillgänglighet i storstäder bidrar till att ungdomar i Stockholm använder mer narkotika än ungdomar i övriga delar av landet, men det finns inga studier som visar att exempelvis cannabis är mer lättillgängligt i socioekonomiskt starka kommuner.

Tillgången till tobak

En särskilt viktig faktor från ett preventionsperspektiv är tillgängligheten på tobak. Om cigaretter är lätt att få tag på röker ungdomar mer. De flesta av dem som röker uppger att de skaffar cigaretter på annat sätt, men 33 procent av pojkarna och 9 procent av flickorna som använder tobak i årskurs 9 uppgav att de själva har köpt cigaretter i butik eller kiosk. Motsvarande siffra för gymnasieelever under 18 år är 43 procent av pojkarna och 42 procent av flickorna. Tillgängligheten till tobak är dock ännu högre i länet, 45 procent av pojkarna och 33 procent av flickorna i årskurs 9 som röker eller snusar köper sin tobak själv i butik eller kiosk.

Kontrollköp i kombination med uppföljning och dialog med handlare där regler och rutiner diskuteras har visat goda resultat i Täby. Kontrollköp utfördes i Täby senast i december 2018 med positivt utfall, endast några få handlare misslyckades. Kontrollköp var planerade att genomföras under 2020 men fick ställas in på grund av Covid-19. Under förra året kom den nya tobakslagen som innebär att handlare nu måste ansöka om att få sälja tobak, inte bara anmäla försäljning. I samband med detta behövde försäljare skriva uppdaterade egenkontrollprogram och gå igenom sina rutiner, vilket ytterligare kan bidra till att förstärka det förebyggande arbetet i form av minskad rökning.

---

⁹ Centrum för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN. *Vad vet vi om cannabisanvändning bland unga?* Stockholm: CAN, 2012. Socialstyrelsen. *Ojämna villkor för hälsa och vård - jämlikhetsperspektiv på hälso- och sjukvården.* Stockholm: Socialstyrelsen, 2012.

¹⁰ SBU. *Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga.* Stockholm, 2015.

2.2 Spel

I Täby har 30 procent av pojkarna och 3 procent av flickorna i årskurs 9 satsat pengar på spel de senaste 12 månaderna. Det är en större andel än vid mätningen 2016. Bland dessa har 33 procent av pojkarna och 27 procent av flickorna (endast 11 svarande totalt) upplevt problem på grund av sitt spelande. I gymnasiets år 2 uppgav 23 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna att de satsat pengar på spel de senaste 12 månaderna, varav färre än 7 elever svarade på frågan gällande huruvida de upplevt problem på grund av sitt spelande (resultatet redovisas inte vid färre än 7 svarande). Det är en längre andel i gymnasiets år 2 som satsat pengar på spel i än vid undersökningen 2016.

Täbyungdomar i båda åldersgrupperna ligger över genomsnittet i länet vad gäller andelen som under de senaste 12 månaderna har satsat pengar på spel.

Utveckling generellt

Det är en stor skillnad mellan könen i länet när det kommer till spel om pengar. Andelen pojkar som uppger att de satsat pengar på spel de senaste tolv månaderna är betydligt högre än andelen flickor i båda åldersgrupperna. Skillnaderna mellan könen tycks också öka över tid då andelen flickor som uppger att de satsat pengar på spel minskat över tid, medan samma trend inte går att utläsa för pojkar.

I både årskurs 9 och i gymnasiets år 2 har drygt 20 procent av pojkarna och 3 procent av flickorna på länsnivå satsat pengar på spel de senaste tolv månaderna. Andelen pojkar som uppger att de haft problem av sitt spelande tycks öka något över tid, särskilt bland pojkarna i årskurs 9. Av pojkarna som har satsat pengar på spel de senaste tolv månaderna har 36 procent i årskurs 9 och 30 procent i gymnasiets år 2 uppgett att de har fått problem på grund av sitt spelande.

Enligt CAN:s undersökning *Skolelevers drogvanor* från 2019 är dock den nationella trenden vad gäller spel om pengar nedåtgående. Ungdomar spelar mindre nu än för tio år sedan. Bland pojkarna i gymnasiets år 2 var andelen som spelade om pengar 2012 33 procent, medan den 2019 var 27 procent. Hos pojkarna i årskurs 9 minskade andelen från 25 procent till 20 procent. Bland flickorna i gymnasiets år 2 har andelen minskat från 13 procent till 4 procent och i årskurs 9 från 12 procent till 5 procent. Den andel elever som spelat om pengar de senaste 12 månaderna och uppvisar tecken på problemspelande¹¹ är som högst bland pojkarna i årskurs 9. Denna andel är större än bland pojkarna i gymnasiets år 2.

Forskningen pekar på att riskabelt spelande i ungdomen samvarierar med ansträngda sociala relationer, försämrade skolresultat, avvikande beteende och kriminalitet, depressioner, självmord och ökad risk för problematiskt spelande i vuxen ålder.¹² I

---

¹¹ Problemspelande – spelande som påverkar spelarens tankar, humör, verksamhet, ekonomiska situation och hälsa negativt.

¹² Dowling m.fl. (2017) *Early risk and protective factors for problem gambling: A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies*. Clinical psychology review, 2017. 51: p. 109-124. I Svensson, Johan. *Spel om pengar i Skolelevers drogvanor*, Englund, Anna (red.), Stockholm: CAN, 2019.

Swelogs¹³ undersökning från 2018 konstaterades att nästan sju procent av alla 16–17-åringar har spelat om pengar på internet, trots att det är förbjudet under 18 år. Flera unga som spelat uppgav att de inte hade tillfrågats om ålder, trots åldersgräns. Andra som spelat på internet uppgav att de hade fyllt 18 år eller att de använde någon annans spelkonto.¹⁴

---

¹³ Swedish longitudinal gambling study

¹⁴ Folkhälsomyndigheten, *Resultat från Swelogs 2018*, Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2018.

2.3 Psykisk hälsa

Ungdomars psykiska hälsa i Täby

Majoriteten av ungdomarna i Täby svarade att de ofta tycker att det är härligt att leva, men andelen har minskat något sedan mätningen 2016. Allt större andel ungdomar upplever att de ofta känner sig ledsna eller deppiga utan att veta varför. Många ungdomar uppgav olika kroppsliga och psykiska besvär. De vanligaste besvären oavsett ålder var sömnbesvär, huvudvärk och nedstämdhet. Fler än hälften av ungdomarna i gymnasiets år 2 uppgav till exempel svårigheter att somna minst 1 gång i veckan. Resultaten visar inga stora skillnader mellan Täby och övriga länet.

Utveckling generellt

Nationella undersökningar visar att den självrapporterade psykiska ohälsan bland ungdomar har ökat. Socialstyrelsens rapport *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna* (2017) visar att psykisk vård för unga 18-24 år med depressionssjukdom har ökat med närmare 70 procent mellan åren 2006 – 2016.¹⁵ En kombination av förändrade livsvillkor för unga samt medvetenhet kring psykisk ohälsa är vanligt förekommande förklaringsmodeller. Folkhälsomyndigheten lyfter i rapporten *Socioekonomiska villkor och psykisk ohälsa hos ungdomar* ökad individualisering, svårtillgänglig arbetsmarknad, hög ungdomsarbetslöshet, socioekonomiska villkor, snabb teknikutveckling samt ökad skolstress som möjliga orsaker.¹⁶

I en ny avhandling från Umeå Universitet konstateras ett samband mellan att må bra och att ha en hög social status i skolan. Ungdomarna tvingas förhålla sig till ett komplext verk av informella regler och normer som många gånger är snäva. Det handlar om traditionella förväntningar på utseende och beteende. Hos pojkar värderas det högt att vara stark, självsäker och sportig, medan flickor förväntas vara söta, ha snygga kläder och fint hår.¹⁷

Stora skillnader mellan pojkar och flickor

Enkätresultatet visar på stora skillnader i psykisk hälsa mellan könen i Täby. 48 procent av flickorna i årskurs 9 uppgav att de ofta känner sig ledsna eller deppiga utan att veta varför, jämfört med 18 procent av pojkarna i åldersgruppen. Gällande självuppfattning i form av upplevelse av att duga till samt nöjdhet med det egna utseendet finns stora skillnader mellan könen. På frågan "Hur ofta tycker du att du inget duger till?" svarade 36 procent av flickorna och 20 procent av pojkarna i gymnasiets år 2 att de ofta tycker att de inte duger till. Motsvarande skillnad i årskurs 9 är 29 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna. Mindre än hälften av flickorna i båda åldersgrupper uppgav att de var nöjda med sitt utseende, medan 66 procent av pojkarna i gymnasiets år 2 och 70 procent av

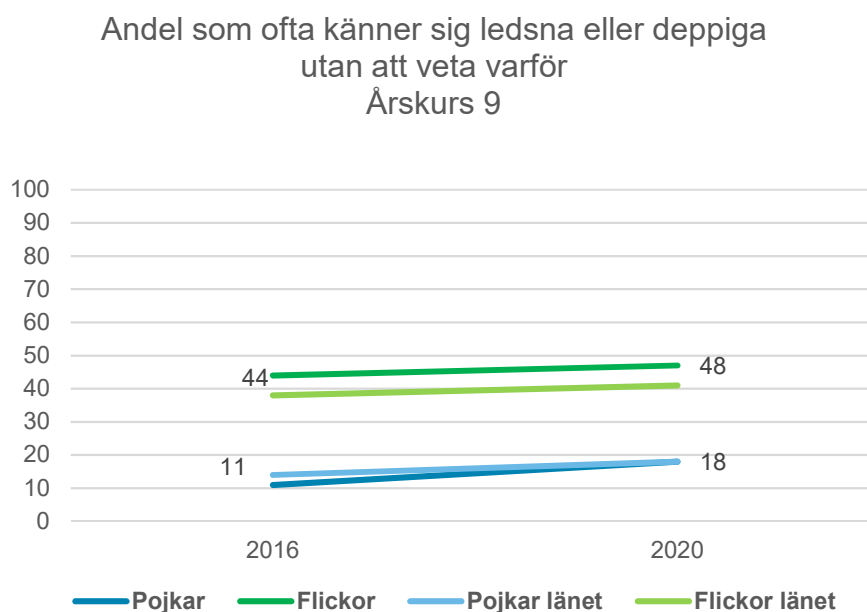
¹⁵ Wikman, Sofia. *Unga mår allt sämre – eller?* Stockholm: Mind, 2018.

¹⁶ Folkhälsomyndigheten. *Socioekonomiska villkor och psykisk ohälsa hos ungdomar*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2015.

¹⁷ Joffer, Julia. *Health for future: self-rated health and social status among adolescents* (PhD dissertation). Umeå universitet, Umeå, 2020.

pojkar i årskurs 9. Täby urskiljer sig inte från övriga kommuner i länet avseende dessa frågor.

Figur 2 Andel (procent) elever i årskurs 9 som ofta känner sig ledsna eller deppiga utan att veta varför

Könsnormer påverkar både pojkar och flickor, men på olika sätt. Vad gäller benägenhet att uttrycka, förstå och söka hjälp för psykisk ohälsa begränsas pojkar av en förväntan att inte visa svaghet.¹⁸ Det är däremot mer accepterat för flickor att tala öppet om sitt mående, vilket är nödvändigt att ha i åtanke under granskning av självrapporterad psykisk ohälsa. Det kan alltså finnas ett mörkertal kring pojkarnas psykiska ohälsa.

Studier har visat att flickors psykiska hälsa försämras i relation till pojkarna i högstadieåldern. Under mellanstadiet mår pojkar och flickor ungefär lika bra, men under högstadiet sker ett skifte.¹⁹ Utöver olika sätt att kommunicera psykisk ohälsa finns det andra faktorer som ofta tas upp som troliga orsaker till flickors psykiska ohälsa. Inom genusteoretisk forskning talar man exempelvis om prestationskrav och lägre självkänsla bland flickor, i kombination med ett större ansvarstagande för kamratrelationer.²⁰

¹⁸ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. *När livet känns fel - ungas upplevelser kring psykisk hälsa*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2016.

¹⁹ Folkhälsomyndigheten. *Skolbarns hälsovanor 2017/18*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2019.

²⁰ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *När livet känns fel*, 2016.

2.4 Föräldrarelationer, självbild och framtid

Ungdomar i Täbys relationer till föräldrar och vårdnadshavare

En av de faktorer som har visat sig ha starkast betydelse för om barn och ungdomar på sikt kommer att utveckla en problematik med exempelvis droger, brottslighet eller psykisk ohälsa är relationen till föräldrarna eller andra vårdnadshavare. Majoriteten av ungdomarna i båda åldersgrupperna i Täby svarade att de upplever att de kan vända sig till sina föräldrar eller vårdnadshavare om de har ett personligt problem. Likaså svarade en majoritet att de får beröm av sina föräldrar eller vårdnadshavare om de har gjort något bra, samt att de vet hur deras föräldrar eller vårdnadshavare kommer att reagera ifall de gjort något som de inte gillar. I gymnasiet år 2 svarade 55 procent "Stämmer mycket bra" på frågan "Jag bryr mig om vad mina vårdnadshavare säger". I grundskolan svarade 46 procent "Stämmer mycket bra" på samma fråga. I enkäten är dock frågorna ställda på ett sådant sätt att det inte går att svara för föräldrarna var för sig, vilket kan bli missvisande då relationen till föräldrarna kan se olika ut. Resultaten visar att barn och ungdomar i Täby upplever sina föräldrarelationer som lika goda som i övriga länet.

Skillnader i självbild och upplevda framtidsutsikter

Enkätresultatet visar på skillnader mellan pojkar och flickor i Täby vad gäller självbild. 36 procent av pojkarna och 56 procent av flickorna i gymnasiet år 2 uppgav "Stämmer ganska bra" eller "Stämmer mycket bra" som svar på påståendet "Jag blir ofta osäker när jag ställs inför nya uppgifter". Det är en större andel än vid mätningen 2016. Ökningen består i 3 procentenheter för pojkarna och 4 procentenheter för flickorna. I årskurs 9 valde 33 procent av pojkarna och 59 procent av flickorna alternativet "Stämmer ganska bra" eller "Stämmer mycket bra". Bland flickorna i årskurs 9 har andelen ökat med 9 procentenheter, och bland pojkarna har andelen minskat med 7 procentenheter.

På frågan "Hur ofta tycker du att du inget duger till?" svarade 36 procent av flickorna i gymnasiet år 2 och 20 procent av pojkarna att de ofta tycker att de inte duger till. Det är en ökning för båda könen sedan mätningen 2016. Motsvarande skillnad i årskurs 9 är 29 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna. För flickorna innebär det en minskning med 7 procentenheter sedan mätningen 2016, och för pojkarna en ökning med 3 procentenheter. Skillnaden mellan könen i dessa frågor gäller även för länet i stort.

Vad avser framtidsutsikter så uppgav 53 procent av pojkarna i årskurs 9 att de tror att deras framtidsutsikter är lite eller mycket bättre än de flesta andras i samma ålder, för flickorna var andelen 46 procent. I gymnasiet år 2 svarade 59 procent av pojkarna och 46 procent av flickorna att de tror sig ha bättre framtidsutsikter än de flesta andra i den egna åldern. I länet ser skillnaden mellan pojkar och flickor ungefär ut på samma sätt som i Täby i båda åldersgrupper. Totalt sett tror ungdomar i båda åldersgrupperna i Täby att deras framtidsutsikter, i relation till de flesta andras i samma ålder, är något bättre än vad genomsnittet i länet tror.

Att pojkar har en större självförtroende än flickor är ett inom forskning vanligt observerat mönster. Självsäkerhet respektive underskattning av sin egen förmåga kan vara en del i

återskapandet av normer avseende maskulinitet respektive femininitet.²¹ Det är sedan länge bekant att pojkar tar mer plats än flickor i till exempel klassrum, och i studie från Mittuniversitetet och Aarhus universitet undersöks det faktum att flickor idag presterar bättre resultat i naturvetenskapliga ämnen än pojkar, men att talutrymmet i klassrummet trots detta domineras av pojkar. Flickor har historiskt sett haft sämre resultat än pojkar i naturvetenskapliga ämnen. Att detta nu förändrats har förklarats med hypotesen att flickor nu tar större plats i klassrummet än pojkar. Resultatet av ovan nämnda studie tyder dock på att detta inte stämmer. Flickor tar visserligen större plats i klassrummet nu än för trettio år sedan, men fortfarande avsevärt mindre än pojkarna.²² Självsäkerhet, självbild och prestation är alltså inte nödvändigtvis något som går att koppla samman. Flickor har generellt en benägenhet att underskatta sin egen förmåga medan pojkar har en tendens att överskatta densamma.²³

---

²¹ Björnsson, Mats. *Kön och skolframgång – tolkningar och perspektiv*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, Rapport 13, 2005.

²² Eliasson, N., Sørensen, H., & Karlsson, K. G. (2016). *Teacher–student interaction in contemporary science classrooms: is participation still a question of gender?* International Journal of Science Education, 1-18.

²³ Barnombudsmannen. *Könsskillnader i skolresultat och psykisk hälsa*, Temarapport Max18. Stockholm: Barnombudsmannen, 2015.

2.5 Brott och trygghet i samhället

Förekomst av ungdomsbrottslighet i Täby

Den vanligaste brottstypen bland både flickor och pojkar oavsett ålder är någon form av stöldbrott. Det är dock ovanligt med grövre egendomsbrott, till exempel inbrott eller mopedstöld. I Täby uppger färre ungdomar än genomsnittet i länet att de deltagit i någon typ av stöld eller annat egendomsbrott. Även avseende våldsbrott rapporterar Täbyungdomarna att de utfört hot och våld i lägre grad än genomsnittet för länet.

När det gäller utsatthet för brott är stölder eller hot vanligast förekommande bland ungdomar i Täby, men ligger under genomsnittet för länet. 6 procent av eleverna i årskurs 9 och 7 procent i gymnasiet år 2 uppgav att de någon gång blivit bestulna medan 7 respektive 8 procent uppgav att de känt sig allvarligt hotade. Andelarna skiljer sig inte nämnvärt mellan könen eller åldersgrupperna. Andelarna som uppgav att de utsatts för misshandel, rån eller blivit tvingade till sex/utsatt för våldtäkt varierar mellan 0-2 procent och Täby ligger inom dessa brottstyper lägre än genomsnittet i länet. Andelen ungdomar som varit delaktiga i brott eller som blivit utsatta för brott är generellt något lägre i Täby jämfört med genomsnittet för samtliga kommuner. Andelen som varit delaktiga i brott eller blivit utsatta för brott ligger ungefär på samma nivåer som vid mätningen 2016. En något högre andel uppger dock att de snattat eller stulit, medan en lägre andel i båda åldersgrupper uppger att de blivit bestulna eller misshandlade.

Flickor upplever sig mindre trygga än pojkar

Över 70 procent av ungdomarna i Täby svarade att de känner sig trygga i sitt bostadsområde. Täbys ungdomar känner sig generellt lika trygga som läns-genomsnittet och de upplever färre ordningsproblem i området där de bor. Resultaten visar samtidigt att upplevelsen av ordningsproblem har försämrats både i Täby och länet.

Flickor upplever sig mindre trygga än pojkar. Skillnaderna mellan könen är stora och gäller i båda åldersgrupperna och i länet i stort. Samma skillnader har även rapporterats bland vuxna i den nationella trygghetsundersökningen som genomförs av Brottsförebyggande rådet.²⁴

Det är många faktorer som bidrar till upplevelser av otrygghet i människors närmiljö. Känsla av otrygghet kan delvis förklaras av att man tidigare varit utsatt för hot eller brott, men det beror lika ofta på faktorer i en viss situation, som till exempel närområdets fysiska och sociala miljö. Även faktorer i samhället, såsom mediernas beskrivningar av brott, inverkar på människors oro och otrygghet.²⁵

Flickors känsla av otrygghet kan till stor del förklaras av deras högre rädsla för brott. Ett stort antal studier visar att våldtäkt är det brott som skrämmer kvinnor allra mest.²⁶

²⁴ Nationella trygghetsundersökningen 2020, rapport 2020:8, Brottsförebyggande rådet, 2020.

²⁵ A, Heber. *Var rädd om dig! En litteraturöversikt om rädslan för brott*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 2005.

²⁶ Ibid.

2.6 Elevers skolsituation och fritid

De flesta trivs i skolan

Resultaten från Stockholmsenkäten visar att de allra flesta trivs i skolan. 91 procent i årskurs 9 och 92 procent i gymnasiet år 2 svarar att de trivs bra.

I resultaten från 2016 var det dock betydligt färre flickor i årskurs 9 som svarade att de trivdes i skolan, 79 procent för flickor jämfört med 92 procent för pojkar, trots att deras svar på övriga frågor om skolan inte tydde på en sämre upplevelse av skolsituationen. Denna skillnad har i årets undersökning minskat och nu uppger 87 procent av flickorna i årskurs 9 och 94 procent av pojkarna att de trivs. Undersökningar visar att elevernas trivsel inte bara påverkas av skolmiljön utan även av deras allmänna välbefinnande.²⁷ Flickorna i årskurs 9 utmärker sig i statistiken avseende psykisk hälsa, där långt många fler flickor än pojkar uppger att de ofta känner sig ledsna eller deppiga utan att veta varför. En annan möjlig förklaring till att flickorna trivs sämre i skolan kan vara deras högre utsatthet för mobbning och trakasserier.

Trots att de flesta trivs i skolan svarade 40 procent av eleverna i årskurs 9 och 34 procent i år 2 att skolarbetet upplevs som meningslöst. I tidigare enkäter, till exempel "Våga visa" som genomförts i Täbys grundskolor skattas ofta frågor kring motivation lägre än andra skolrelaterade frågor. Det finns ingen enkel förklaring till resultatet, eftersom en mängd olika faktorer både inom och utanför skolan, påverkar elevers motivation.²⁸

Skolfrånvaro

86 procent av eleverna i årskurs 9 och 82 procent i gymnasiet år 2 uppgav att de inte skolkat en hel dag under läsåret. Frekvent skolk är mycket ovanligt.

Studier visar att elever som skolkar i högre grad har ett normbrytande beteende och har fler riskfaktorer jämfört med icke-skolkande elever. Även om frekvent skolk är relativt ovanligt i Täby, kan det få allvarliga konsekvenser för de grupper som drabbas.

Skolfrånvaro har därför uppmärksammats alltmer i det förebyggande arbetet mot exempelvis psykisk ohälsa. Stockholms läns landsting (numera Region Stockholm) och samtliga kommuner i Stockholms län har tillsammans med Nationell samverkan för psykisk hälsa tagit fram en handlingsplan för psykisk hälsa som sträcker sig från 2016 till 2020.²⁹ Skolans roll uppmärksammas särskilt, eftersom elever som når kunskapskraven i grundskolan är en viktig skyddsfaktor när det gäller missbruk, utanförskap och psykisk ohälsa. Ett långsiktigt mål i handlingsplanen är bland annat att skolfrånvaron i Stockholms län ska minska.

²⁷ Folkhälsomyndigheten. *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18*. 2019.

²⁸ Wery, J & Thomson, M (2013). *Motivational strategies to enhance effective learning in teaching struggling students*" Support for Learning. 28:3, 103-108.

²⁹ Kommunerna i Stockholms län och region Stockholm. *Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa, Länsövergripande handlingsplan psykisk hälsa 2016-2020*. Stockholm, 2016.

Skolan som risk – och skyddsfaktor

Skolan är en viktig arena för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet, vilket den nationella ANDT-strategin liksom andra styrande dokument från bland annat Skolverket och Sveriges kommuner och regioner framhåller.³⁰

Forskning visar bland annat på ett tydligt samband mellan goda skolresultat och psykisk hälsa. Att misslyckas i skolan ökar risken för psykisk ohälsa samtidigt som psykisk ohälsa har en negativ påverkan på skolresultaten.³¹ På liknande sätt finns det ett ömsesidigt samband mellan prestationer i skolan och elevernas drogvanor.³²

Analyser av Stockholmsenkätens resultat från tidigare år visar dessutom en tydlig koppling mellan en välfungerande skola och minskad risk för kriminalitet.³³ Samtidigt kan skolans miljö utgöra en riskfaktor. Det finns till exempel en stark koppling mellan upplevelser av stress i skolan och psykisk ohälsa.³⁴

Mobbning och trakasserier i skolan

Omkring 85 procent av de tillfrågade eleverna uppgav att de inte känt sig mobbade eller trakasserade i skolan under läsåret. Förekomsten av mobbning i skolan skiljer sig inte nämnvärt från övriga kommuner och överensstämmer även med nationella undersökningar.³⁵

I undersökningen 2016 framkom stora skillnader mellan flickor och pojkar i årskurs 9 (diagram 3). Fler flickor än pojkar svarade att de blivit trakasserade eller mobbade i skolan det senaste läsåret, medan pojkarna i större utsträckning uppgav att de varit med om att mobba eller trakassera andra.

---

³⁰ Se t.ex. Kommunerna i Stockholms län och Stockholms läns landsting. Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa, Länsövergripande handlingsplan psykisk hälsa 2016-2020. Stockholm, 2016.

³¹ Gustafsson JE m fl. *School, Learning and Mental Health- a systematic review*. Stockholm: Kungliga vetenskapsakademien, 2010.

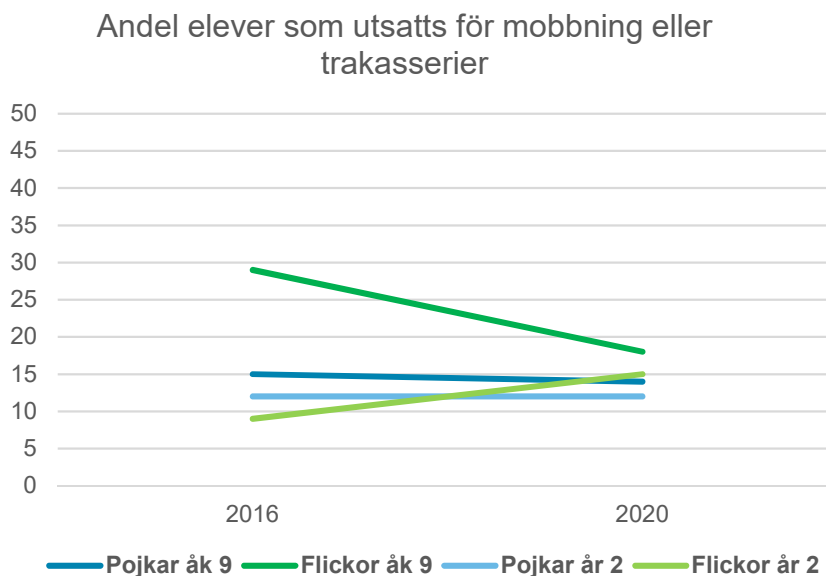
³² Siliens E, et al. *Young adult sequelae of adolescent cannabis use: an integrative analysis*. The Lancet. 2014, Vol. 1, No. 4, 286–293.

³³ Stockholm stad. *Skolan som skyddsfaktor*. Stockholm, 2014.

³⁴ Folkhälsomyndigheten. *Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2015.

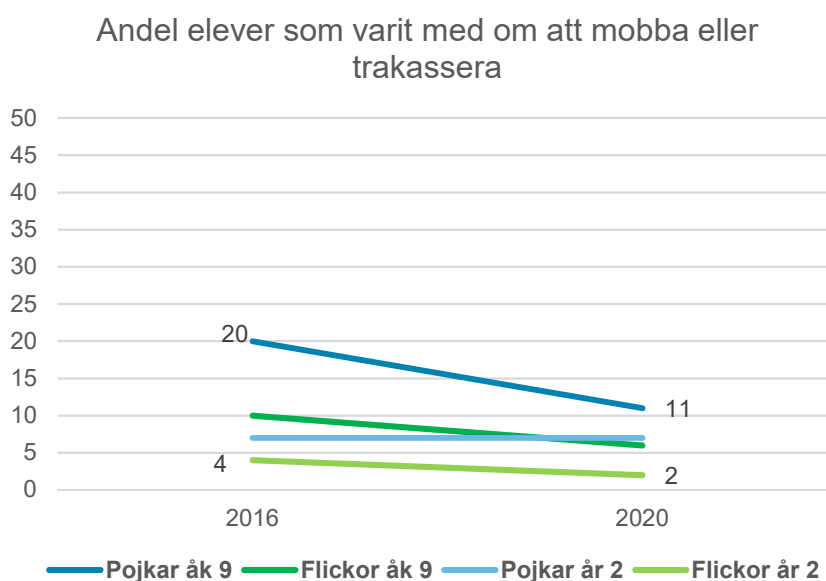
³⁵ Folkhälsomyndigheten. *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18*. 2019.

Figur 3 Andel (procent) elever som utsatts för mobbning eller trakasserier

I årets undersökning har andelen flickor som uppgett att de trakasserats eller mobbats minskat kraftigt och andelen pojkar som uppgett att de varit med om att mobba och trakassera har också minskat (diagram 4). Den mobbning som pojkarna upplevt handlade i stor utsträckning om verbala kränkningar, medan den mobbning som flickor upplevt utöver det också handlade om social utfrysning och ryktesspridning.

Figur 4 Andel (procent) elever som varit med om att mobba och trakassera

Fritidsaktiviteters betydelse för ungdomars användning av alkohol och tobak

I Stockholmsenkäten ingår endast två frågor som rör ungdomars fritidsaktiviteter: besök på fritidsgårdar samt deltagande i ledarledda fritidsaktiviteter eller träning. Drygt 70 procent av eleverna i årskurs 9 svarade att de ofta eller ibland deltog i någon ledarledd fritidsaktivitet medan motsvarande siffra i gymnasiets år 2 var 59 procent. Resultaten överensstämmer i stort med undersökningen Ung livsstil som genomfördes 2018-2019 i Täby. Den minskade andelen från högstadiet till gymnasiets år 2 står flickornas minskade aktivitet för. I årskurs 9 är det fler flickor än pojkar som brukar delta i någon ledarledd fritidsaktivitet eller träning, 76 procent jämfört med 69 procent av pojkarna. I gymnasiets år 2 är pojkarnas deltagande marginellt förändrad, 66 procent, medan flickornas deltagande minskat till 48 procent.

Föreningslivet är en viktig arena för att påverka ungdomars användning av alkohol och tobak. Ungdomar som idrottar röker till exempel i mycket mindre utsträckning än ungdomar som inte utövar någon idrott. När det gäller alkohol kan idrottandet både ha en skyddande effekt och utgöra en riskfaktor beroende på vilken dryckesnorm som råder i föreningen.³⁶

---

³⁶ Stockholms stad. *Sociala bestämningsfaktorer för alkoholvanor och alkoholrelaterade problem bland Stockholms ungdomar*. Stockholm, 2016.

3. Främjande och förebyggande arbete

3.1 Risk- och skyddsfaktorer

Forskning har visat att risk- och skyddsfaktorer i stort sett är samma för alkohol-, tobak- och narkotikabruk, kriminalitet och våld, bristande skolanpassning samt psykisk ohälsa. Riskfaktorer är vissa omständigheter eller händelser som ökar sannolikheten för att något icke önskvärt ska hända. Skyddsfaktorer ökar personens motståndskraft mot belastningar och kan förhindra eller dämpa effekten av riskfaktorer. Risk och skyddsfaktorer på samhälls-, grupp-, familje- och individnivå samverkar komplext.

Sammansättningen av en individs risk- och skyddsfaktorer påverkar risken för att utveckla olika problem. Det finns inte någon enstaka faktor som på egen hand är avgörande, utan det är av vikt att försöka påverka många av faktorerna samtidigt. Närvaro av en eller flera skyddsfaktorer kan göra att den unge inte utvecklar problem trots att han eller hon innehar, eller exponeras för, riskfaktorer.

3.2 Långsiktigt ANDT-arbete i Täby kommun

Arbetet i Täby kommun sker med en kombination av såväl främjande som förebyggande åtgärder. Med främjande åtgärder avses sådant som ”stöder det friska”, som stärker människors hälsa och förmågor generellt. Med förebyggande arbete avses insatser som kan vidtas innan ett riskbeteende eller en skada uppstår, genom att stärka skyddsfaktorer och minska eller undanröja riskfaktorer.

Kunskapen om risk- och skyddsfaktorer utgör fundamentet för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet i Täby. Huvudsakligt fokus ligger på att stärka ett flertal skyddsfaktorer, som till exempel stödjande föräldrar, en hälsofrämjande skola, meningsfull fritidssysselsättning för unga, samt begränsad tillgång till alkohol, narkotika och tobak.

För ett framgångsrikt förebyggande och främjande arbete är tidiga insatser för barn av avgörande betydelse. Tidiga insatser är viktiga för att förhindra den problemspridning som annars kan ske över tid. Föräldrarna och familjen är den första och en viktig arena för förebyggande och främjande arbete. Föräldrar kan på ett unikt sätt påverka förutsättningar för barnets fysiska och psykiska hälsa. Därutöver krävs en utvecklad och smidig samverkan mellan elevhälsan, socialtjänsten och andra aktörer runt barn, unga och deras familjer.

Flera verksamhetsområden i kommunen medverkar i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet:

- Skolan är en viktig hälsofrämjande arena för barn och unga. Skolans hälsoarbete är en del av en långsiktig skolutvecklingsprocess som utgår från att lärande och hälsa hör ihop.
- Social omsorg arbetar främst med riktade insatser till riskgrupper samt utredning och behandling av personer med olika problem. Det finns ett nära samarbete mellan socialtjänsten och Mini-Maria som är en öppenvårdsmottagning för ungdomar med

riskbruk eller missbruk av alkohol och droger. Social omsorg arbetar med föräldraskapsstöd för att stärka föräldraförmågan och relationen mellan förälder och barn.

- Kultur och fritid arbetar i första hand med hälsofrämjande insatser genom att skapa förutsättningar för en meningsfull fritid. Arbetet handlar bland annat om att erbjuda aktiviteter i drogfria miljöer och att samverka med föreningslivet.
- Södra Roslagens miljö- och hälsoskyddskontor är den myndighet som utövar tillsyn enligt alkohollagen och tobakslagen samt sköter handläggning och tillsyn av serveringstillstånd i Täby.

Det främjande och förebyggande arbetet i kommunen fortgår, och berörda verksamheter delges resultatet från Stockholmsenkäten för vidare planering och uppföljning av insatser.

4. Sammanfattande kommentar

Resultatanalysen har visat på betydande skillnader mellan pojkar och flickor i en rad frågor. Jämställdhetsperspektivet bör därför beaktas i framtida arbete. Aspekter av den psykiska hälsan bland unga har försämrats, både i Täby, i regionen och nationellt. Här har stora skillnader mellan könen observerats, men det är centralt att ha i åtanke att könsnormer kan påverka pojkars benägenhet att tala öppet om psykisk ohälsa och att det därför kan finnas ett mörkertal.

Det finns en utmaning i hela regionen att minska snusandet och narkotikaanvändning. I socioekonomiskt starka kommuner så som Täby har det konstaterats råda en mer tillåtande alkohollagen, samt bland föräldrar finnas en större benägenhet att bjuda på alkohol i hemmet. Detta är något att arbeta vidare med för att minska alkoholanvändningen bland unga ytterligare.

5. Referenser

Barnombudsmannen, Könsskillnader i skolresultat och psykisk hälsa, Temarapport Max18. Stockholm: Barnombudsmannen, 2015.

Björnsson, Mats. Kön och skolframgång – tolkningar och perspektiv. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, Rapport 13, 2005.

Centrum för alkohol-och narkotikaupplysning, Vad vet vi om cannabisanvändning bland unga? Stockholm: CAN, 2012.

Dowling m.fl. (2017) Early risk and protective factors for problem gambling: A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Clinical psychology review*, 2017. 51: p. 109-124. I Svensson, Johan. Spel om pengar i Skolelvers drogvanor, Englund, Anna (red.), Stockholm: CAN, 2019.

Eliasson, N., Sørensen, H., & Karlsson, K. G. (2016). Teacher–student interaction in contemporary science classrooms: is participation still a question of gender? *International Journal of Science Education*, 1-18.

Englund, Anna (red.), Skolelvers drogvanor, Centrum för alkohol-och narkotikaupplysning, CAN, rapport 187. Stockholm: CAN, 2019.

Folkhälsomyndigheten, Allt färre tonåringar får alkohol i glaset av föräldrarna, 2014. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2014/december/allt-farre-tonaringar-far-alkohol-i-glaset-av-foraldrarna/> (hämtad 2020-10-16)

Folkhälsomyndigheten. Skolbarns hälsovanor 2017/18. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2019.

Folkhälsomyndigheten, Resultat från Swelogs 2018, Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2018.

Folkhälsomyndigheten. Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2015.

Folkhälsomyndigheten. Socioekonomiska villkor och psykisk ohälsa hos ungdomar. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2015.

Gustafsson JE m fl. School, Learning and Mental Health- a systematic review. Stockholm: Kungliga vetenskapsakademien, 2010.

Heber, Anita. Var rädd om dig! En litteraturöversikt om rädslan för brott. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 2005.

IQ-initiativet, Tonårsparlören, 18 uppl., Stockholm, 2020.

Joffer, Julia. Health for future: self-rated health and social status among adolescents (PhD dissertation). Umeå universitet, Umeå, 2020.

Kommunerna i Stockholms län och Stockholms läns landsting. Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa, Länsövergripande handlingsplan psykisk hälsa 2016-2020. Stockholm, 2016.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. När livet känns fel - ungas upplevelser kring psykisk hälsa. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2016.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor, När livet känns fel, 2016.

Nationella trygghetsundersökningen 2020, rapport 2020:8, Brottsförebyggande rådet, 2020.

Raninen, Jonas. Drinking behaviors of large groups: Studies disentangling population drinking in Sweden. Stockholm: Karolinska institutet, 2015.

SBU. Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga. Stockholm, 2015.

Siliens E, et al. Young adult sequelae of adolescent cannabis use: an integrative analysis. The Lancet. 2014, Vol. 1, No. 4, 286–293.

Socialstyrelsen. Ojämna villkor för hälsa och vård - jämlikhetsperspektiv på hälso- och sjukvården. Stockholm: Socialstyrelsen, 2012.

Stockholm stad. Sociala bestämningsfaktorer för alkoholvanor och alkoholrelaterade problem bland Stockholms ungdomar. Stockholm, 2016.

Stockholm Stad. Risker med skolk. Stockholm, 2013.

Stockholm stad. Skolan som skyddsfaktor. Stockholm, 2014.

Wery, J & Thomson, M, Motivational strategies to enhance effective learning in teaching struggling students" Support for Learning. 2013, 28:3, 103-108.

Wikman, Sofia. Unga mår allt sämre – eller? Stockholm: Mind, 2018.